

E – ÖĞRENME’NİN KAVRAMSAL BOYUTU VE E – ÖĞRENME’YE İLETİŞİMSEL BİR YAKLAŞIM

Sertaç ÖĞÜT

Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, İletişim Fakültesi
Yeditepe Üniversitesi, İSTANBUL

Giriş

E-öğrenme kavramı günümüzde karşımıza çıkan pek çok “e” destekli kavramlardan bir tanesidir. E-öğrenmenin bu kadar çok tartışılıyor olmasının en önemli sebeplerinden birisi, tam olarak ne olduğunun anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Bunun da sebebi e-öğrenmenin pek çok “e” kavramda olduğu gibi sadece yazılımsal ve donanımsal boyutlarda inceleniyor olmasıdır. Oysa konunun bireysel ve sosyal bir olgu olarak da ele alınması gerekmektedir. Bu boyutları irdelemeden önce e-öğrenmenin ne olduğu anlayabilmek için kavramın altyapısını incelemek gerekmektedir. Bu aşamada karşımıza öğrenme kavramı çıkmaktadır.

Öğrenme nedir?

Türkçe’de öğrenmek, “Bilgi edinmek, bellek, beceri kazanmak” olarak tanımlanmaktadır.¹ Etimolojik olarak incelendiğinde, kökün “ög / öğ” kelimesinden geldiğini görmekteyiz. Eski Türkçe’de öğ, us anlamına

¹ TDK: www.tdk.gov.tr

gelmektedir. Buradan anlam genişleyerek, “kendine kendine, us, yetenek edinmek; uslu, yetenekli olmak, uslanmak” anlamları ortaya çıkmaktadır.²

Diğer dillere baktığımızda öğrenmek kelimesinin İngilizce’de *learning*, Almanca’da *lernen*, Fransızca’da da *apprendre* kelimelerine karşılık olarak geldiğini görmekteyiz. Bu dillerde de öğrenmek, bilgi edinmek, bilgi almak manasındadır. İngilizce’deki *learning* kelimesinin kökeni Orta İngilizce³’de kullanılmış olan *leornian* kelimesine dayanır. *Leornian* kelimesinin o dönemlerdeki anlamı da “bilgi edinmek, kültürlü hale gelmek” manasındadır. *Leornian* kelimesinin kökü de Proto – Germanik⁴ diline kadar uzanmaktadır. Buradaki karşılığı olan *liznojan* kelimesi Eski Frisian⁵ dilindeki *lernia* (öğrenmek), Eski yüksek Almanca⁶’daki *lernen* (öğrenmek) ve Gothic⁷ dilindeki *lais* (Biliyorum) kelimelerinin atası olarak ortaya çıkmaktadır. *Liznojan* kelimesinin kökünde de Proto – Indo Europe⁸ dilinde kullanılan ve iz manasına gelen *leis* kelimesi bulunmaktadır. Bu kelimeye daha sonra Almanca’daki *gleis* yani iz / ray ile İngilizce’deki *laest* yani ayak tabanı kelimelerinin kökünde rastlamaktayız. Orta İngilizce’deki *laeren* (öğretmek) ile Almanca’daki *lehren* (öğretmek) kelimesinin bu kökten geldiğini bilinmektedir. 20. y.y.’nin ortalarına kadar “He learned me how to read” cümlesindeki gibi kelimenin “Bana okuma işinin izini / yolunu gösterdi” manasında kullanıldığını görmekteyiz.⁹

Öğrenme üzerine bilimsel yaklaşımlar

Öğrenmeyi salt kelime anlamı itibarıyla incelemek yeterli değildir. Bilimsel platformlarda öğrenme sadece kelime anlamıyla değerlendirilmemektedir. Dolayısıyla bilimsel disiplinlerin de öğrenme

² İ. Zeki Eyüboğlu, Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, Sosyal Yayınlar, 1998, İstanbul

³ MS 450 – 1100 yıllarında kullanılan İngilizce

⁴ Günümüz Alman ve İngiliz dillerinin atası olarak varsayılan dil

⁵ Friesland: Günümüzde Hollanda’nın kuzeyinde bulunan bir eyalet

⁶ Modern Almanca’nın genç atası olan dil. Almanya’nın kuzeyinde konuşulan bu dilin 1100’lü yıllarda dönüşüme uğradığı düşünülüyor.

⁷ Gothların konuştuğu Doğu Germanic dil. 16.y.y.’de kaybolduğu sanılıyor.

⁸ Bütün modern Avrupa dillerinin ve kaybolmuş bazı Asya dillerinin kökenin dayandırıldığı dil

⁹ <http://www.etymonline.com>

kavramına sundukları tanımsal yaklaşımları irdelemek gerekmektedir. Öğrenme konusunda geliştirilen yaklaşımlardan göze çarpanları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Yapısalcı Öğrenme
- Davranışsal Öğrenme
- Sosyal Öğrenme
- Bilişsel Öğrenme

Yapısalcılar, öğrenmenin bir anlamlandırma arayışı olduğunu savunmuşlardır. Yapısalcılara göre yaşadığımız dünyayı, tecrübelerimize dayalı olarak algılar ve anlarız. Her birimiz kendi kurallarımız ve zihinsel modellerimizi oluştururuz. Bu bağlamda öğrenme, zihinsel modelimizi yeni deneyimler için ayarlama işine verilen ad olarak göze çarpmaktadır. Öğrenmenin amacının, her bireyin kendi anlamını oluşturmak istemesi olarak tanımlayan yapısalcılar, öğrenciyi anlayarak, onların algılarına ve zihinsel modellerine uygun bir program aracılığıyla bir öğretim gerçekleştirilmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Bilgilerin insan zihnine aynen taşınmadığını, öğrenmenin bireyin kendilerine sunulan biçimde değil, zihinlerinde yapılandırdıkları biçimiyle gerçekleştiğini savunmuşlardır.¹⁰

Davranışsal öğrenme, davranışçıların öğrenmeye getirmiş oldukları bir yaklaşımdır. Davranış, organizmanın uyarılar karşısındaki tepkilerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır.¹¹ Davranışçılar, insanların ve hayvanların gözlemlenebilen davranışları ve zihinsel etkinlikleri ile ilgilenirler. Davranışçılara göre öğrenme, yeni bir davranış kazanma durumudur. Şartlanmayı, evrensel bir öğrenme işlemi olarak gören davranışçılar, bu işlemi klasik şartlanma ve edimsel şartlanma olarak ikiye ayırmışlardır. Klasik şartlanma, doğal bir refleksin bir uyarana cevap vermesi durumudur. Pavlov'un köpekler üzerinde yaptığı deneyler bilinen en iyi klasik şartlanma örneğidir. Edimsel şartlanma ise bir uyarana cevap verilen cevabın

¹⁰ Şefik Yaşar, Yapısalcı Kuram ve Öğrenme – Öğretme Süreci, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 8, Sayı 1 – 2, Güz 1998, ss. 68 - 75

¹¹ TDK

güçlendirilmesiyle gerçekleşmektedir. Basit bir geri bildirim sistemi olan bu şartlandırma, cezalandırma ya da ödüllendirme yöntemlerinin kullanılması ile gerçekleştirilmektedir.¹²

Sosyal öğrenme teorisi, gözlemsel öğrenme olarak da adlandırılır. Bu teoriye göre öğrenme, gözlemcinin, modelin aldığı kişideki davranış değişikliklerine göre davranışlarını değiştirmesiyle gerçekleşmektedir. Bu yaklaşım, öğrenmenin, etkileyici bir modelin imite edilmesiyle gerçekleştiğini savunmaktadır.¹³ Burada çevresel faktörler ciddi bir biçimde rol oynamaktadır.

Bilişsel öğrenme yaklaşımı, gözlenemeyen zihinsel değişiklikleri konu almaktadır. Davranışsal öğrenme yaklaşımının, öğrenme konusunda eksik yönleri olduğu gerçeğini çıkış noktası olarak geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Bilişsel öğrenme, kişinin enformasyonu anlaması, fikirlerini organize etmesi, veriyi analiz etmesi, sorunları çözmek için alternatifler araması ve eylemlerlerden bir sonuç çıkarması ile meydana gelmektedir.¹⁴ Bilişsel öğrenme yaklaşımına göre bilişsel işlemler öğrenmeyi tetikler ve yeni alınan enformasyon daha önce öğrenilmiş olanlarla ilişkilendirildiğinde daha kolay algılanır. Bu bağlamda insan, kendi öğrenimi üzerinde kontrol kurar. Kaynaktan alınacak enformasyonu seçebilir ve filtreleyebilir.

Fransız eğitim bilimci Jean Piaget ve Rus eğitim psikologu Lev Vygotsky; yapısal, davranışçı, sosyal ve bilişsel öğrenme yaklaşımları üzerinde ciddi çalışmalar yapmışlardır. Özellikle çocuk gelişimi üzerine yaptıkları araştırmalarda, Piaget, gelişen çocuğun çevresinden edindiği fiziksel tecrübeleri anlayabilmek için bilişsel yapılar geliştirdiğini düşünmektedir. Bunlara zihinsel harita adını veren Piaget, çocuk geliştikçe bu haritaların da onunla birlikte büyüdüğünü ve ağız – emme gibi basit reflekslerden çok daha karmaşık zihinsel etkinliklere dönüştüğünü savunmaktadır. Çocuk her gelişim evresinde tecrübe edinir. Yeni tecrübe

¹² <http://www.funderstanding.com>

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Bloom's Taxonomy, <http://www.tecweb.org/eddevel/edtech/blooms.html>

edilen şey, eğer daha önceden de tecrübe edilmişse yapıya hemen oturur ve denge korunur. Eğer tecrübe edilmemişse denge bozulur ve çocuk bilişsel yapısını zorlamaya başlar. Böylece yeni tecrübeler yapıya eklenmiş olur.¹⁵

Vygotsky, sosyal etkileşimin çocukların zihni üzerinde adım adım değişiklik yaptığını ve bu değişimin kültürden kültüre farklılık gösterdiğini savunmuştur. Ona göre öğrenme ve gelişim, kültürün ve çevrenin bireye sunduğu toplum ve nesnelere bütününe, birey ile olan etkileşimi doğrultusunda gerçekleşir. Bu görüşe göre kültürel bir aracın bir kişiyen bir diğerine aktarılmasının üç yolu vardır:¹⁶

1. Bireyin, diğerini taklit etmesi
2. Bireyin, bir öğretmen tarafından bilgilendirilmesi ve kendini ayarlayabilmesi için bu bilgileri gerektiğinde uygulaması
3. Bireyin, bir amaç doğrultusunda bir grup ile çalışması ve bu süreçte gelişmesi

Vygotsky'nin yaklaşımı, sosyal öğrenme ve bilişsel öğrenme teorilerini birleştirmektedir. Çocukların, bilgili insanlarla etkileşim içerisine girmeleri, o kültürü oluşturan düşünce ve tavırların kazanılmasını kolaylaştıracaktır. Kısacası birçok öğrenim yetişkinler kontrolü altındadır. Ancak bu kontrol, çocukların öğrendiklerini içselleştirmelerini sağlamalı, onları bağımsız düşünürler ve problem çözümler haline getirmelidir.¹⁷

Gerek Piaget gerekse Vygotsky çocuk öğreniminin bilişselliği ve sosyalliği üzerinde durmuşlardır. Piaget'nin çocukların doğal gelişimleri içerisinde öğrenimlerini gerçekleştirdikleri, yani dış dünyanın onlara sundukları karşısında ayrı ayrı hareket ettiklerini savunurken, Vygotsky'nin zihinsel etkinliklerin sosyal öğrenmenin bir sonucu olduğunu, yani çocukların diğer bireyler ile etkileşime geçerek öğrenebildiklerini savunması ayrıldıkları

¹⁵ Cognitive Learning Theory, <http://suedstudent.syr.edu/~ebarrett/ide621/cognitive.htm>

¹⁶ Psychology History:

<http://www.muskingum.edu/~psych/psycweb/history/vygotsky.htm#Theory>

¹⁷ Öğrenme teorileri, <http://www.geocities.com/zezencay/egitim.htm>

noktadır. Vygotsky bu bağlamda özellikle dil gelişim sürecinin öğrenmedeki en önemli safha olduğunu belirtmiştir.

Öğrenme üzerindeki bu yaklaşımların sundukları sentez, öğrenmenin bireysel ve sosyal yönünün olduğu gerçeğidir. Söz gelimi sosyal öğrenme yaklaşımının, öğrenmenin salt sosyal bir takım etkileşimlerle gerçekleştiği tezini kabul etmek, bireyin bireyselliğini reddetmek anlamına gelir. Bilişsel öğrenmenin de yegane hakim olduğu düşünülecek olsa, her bireyin sadece istediği enformasyonu alması söz konusu olacaktır ki o halde de sosyal öğrenme ve denge olmayacak, sonuç kaosa bağlanacaktır.

E – öğrenmeyi bu perspektiften ele alacak olursak, ortaya oldukça etkileyici sonuçlar çıkacaktır. Daha önceden de belirttiğimiz üzere öğrenmenin elektronikleşmesi (ya da yenileşmesi) bir dönüşümdür. Varolanın daha farklı bir şekilde ortaya konulmasıdır.

E – öğrenmenime iletişimsel yaklaşım

E – öğrenme, bazı e – öğrenme uzmanları tarafından, internet üzerinden yayımlanan, sesli, görüntülü ve etkileşimli, senkron ya da asenkron eğitim ve öğretim aktivitelerine verilen ortak ad olarak tanımlanmaktadır.¹⁸ Oysaki öğrenim içerisinde eğitim mevcut değildir. Eğitim, çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye manasına gelmektedir.¹⁹ Bu tanım yukarıda bahsi geçen sosyal öğrenme yaklaşımı ile yakınlık göstermektedir. E – öğrenme ise sosyal açıdan öğrenim olanağı sunmamaktadır. Bir diğer konu da öğrenimin sunulacağı ortamdır.

Günümüzde iletişim ortamlarının geneline Yeni İletişim Ortamları (New Media) adı verilmektedir. Yeni iletişim ortamlarının bilinen en genel özelliği,

¹⁸ E – Öğrenme ve Kavramlar, Zehra Doruk,
http://www.mmistanbul.com/makaleler/e_ogrenme/e_ogren01/e_ogren01.html

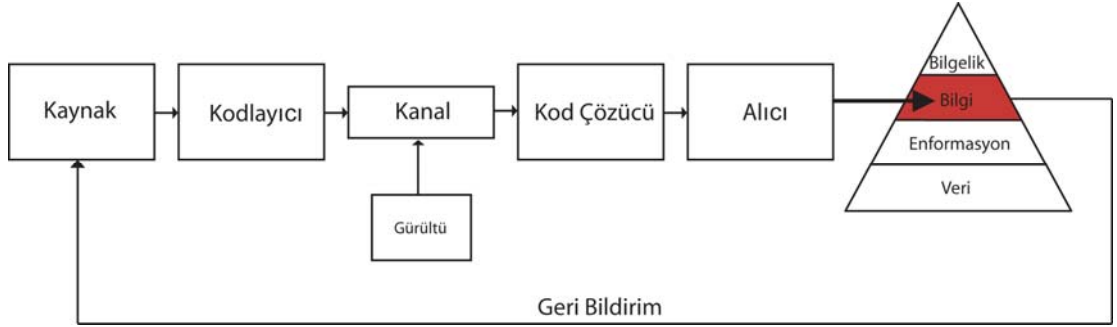
¹⁹ TDK

bilgisayar destekli olması, yani sayısallıktır. Metin, görüntü, akan görüntü ve ses ortamlarının birleşmesi yani çoklu ortamların varlığı, yeni iletişim ortamlarını tanımlak için yeterli değildir. Yeni iletişim ortamlarının en önemli özelliği etkileşim sunuyor olmalarıdır.²⁰

Etkileşim ve Geri Bildirim farkı

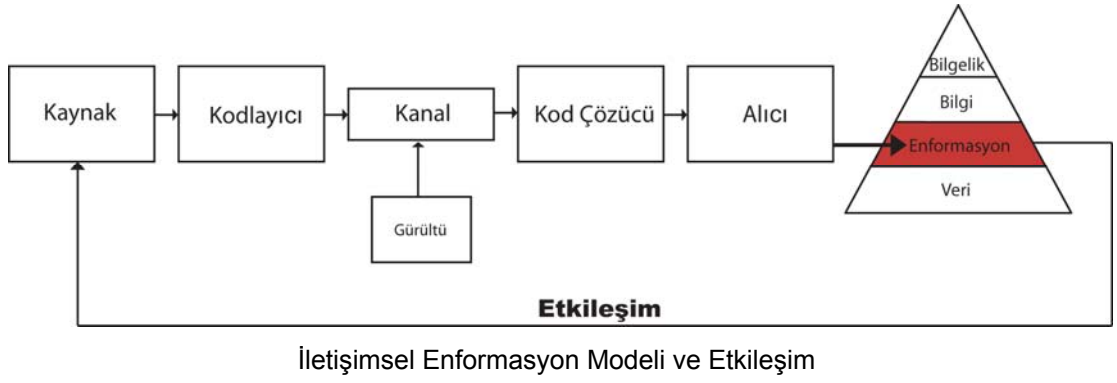
Etkileşim, en az iki kişi / nesne arasındaki iletişim vasıtasıyla, kişilerin / nesnelerin birbirlerini davranışsal ya da biçimsel olarak değişikliğe uğratmasıdır. Bu değişiklik sonucunda ortaya çıkan davranışlara da öğrenme denilebilir. E – öğrenme kavramı da bu tanımlar çerçevesinde incelenmelidir.

Shannon ve Weaver'ın geliştirmiş olduğu İletişimsel Enformasyon modeli tek yönlülük taşımaktadır. Kaynak'tan alıcıya kadar geçen sürecin sonucunda, alıcının geri bildirimde bulunması bir etkileşim değil bir davranıştır.

Geri dönüşüm ancak iletinin alıcıda bir bilgi oluşturmasıyla gerçekleşmektedir. Ancak etkileşim alıcıda henüz enformasyon seviyesinde oluşan bir tepkidir ve bilgiye refere etmez.

²⁰ Sertaç Öğüt, Interactivity in New Media, Yeditepe Üniversitesi, 2004, İstanbul

Etkileşim seviyesindeki iletişim süreci incelendiğinde bireyin istediği enformasyonu alabilmesi için istemediklerini filtrelemesi durumu ortaya çıkmaktadır. Bilişsel öğrenmeye refere eden bu durumda, alıcı kaynak üzerinde belirli bir hakimiyet derecesine ulaşıyor gözükmektedir. Ancak süreç kaynak açısından incelendiğinde, etkileşim yerine sadece geri bildirim olduğu modelde, kaynak, alıcı hakkında enformasyon elde edememektedir. Sadece bilgi seviyesinde bir davranış alabilmektedir. Oysa etkileşim sürecinde, alıcının enformasyon platformundan geri gönderdiği ileti ile kaynak enformasyon almakta ve buna göre hareket etmektedir. Dolayısıyla kontrol kaynakta kalmaktadır.

Sonuç

E – öğrenmenin günümüzde sunmuş olduğu öğretim şekli genellikle spesifik uygulamalı öğretimlerdir. Söz gelimi, kullanılan iletişim ortamına uygun uygulamaların ağırlıkta olduğu öğretim şekilleri yaygındır. E – öğrenim vasıtasıyla günümüz öğretim nosyonlarının birebir etkinlik göstermesini beklemek doğru değildir. Bireyselliğin göz önünde tutulduğu günümüz şartlarında e – öğrenmenin, sosyal öğrenim konusunda açıkları olduğu barizdir.

Bu bilgilerin ışığında e – öğrenme ile ilgili pek çok konu gözden geçirilmelidir. Teknoloji ile ortamların alt ve üst yapısal olarak neler sunabildiği etraflıca tespit edilmeli ve sunulacak öğretim içeriği yeniden

düzenlenmelidir. Etkileşim içerisindeki iletişim süreci baz alınarak öğreticinin rolü üzerinde durulmalı ve öğretmen konumundaki aktörlerin eğitimleri gerekli olan dönüşüm sürecine sokulmalıdır.

Kaynaklar

- Bloom's Taxonomy,
<http://www.tecweb.org/eddevel/edtech/blooms.html>
- Cognitive Learning Theory,
<http://suedstudent.syr.edu/~ebarrett/ide621/cognitive.htm>
- Çevrimiçi etimoloji sözlüğü: <http://www.etymonline.com>
- E – Öğrenme ve Kavramlar, Zehra Doruk,
http://www.mmistanbul.com/makaleler/e_ogrenme/e_ogren01/e_ogren01.html
- <http://www.funderstanding.com>
- İ. Zeki Eyüboğlu, Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, Sosyal Yayınlar, 1998, İstanbul
- Öğrenme teorileri, <http://www.geocities.com/zezencay/egitim.htm>
- Psychology History:
<http://www.muskingum.edu/~psych/psycweb/history/vygotsky.htm#Theory>
- Sertaç Öğüt, Interactivity in New Media, Yeditepe Üniversitesi, 2004, İstanbul
- Şefik Yaşar, Yapısalcı Kuram ve Öğrenme – Öğretme Süreci, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 8, Sayı 1 – 2, Güz 1998, ss. 68 - 75

- Understanding Adult Learning:
<http://adulthood.about.com/od/adultlearning/>
- TDK: www.tdk.gov.tr